

Clark Moustakas (1994). **Phenomenological Research Methods**. Sage Publications. Thousand Oaks, California. 191 sider.

Anmeldt af *Preben Bertelsen, lektor ved Psykologisk Institut.*

1. Introduktion til bogen

Moustakas bog kan anbefales til enhver, der ønsker en rimelig let tilgængelig og loyal indføring i den fænomenologiske metode. Med loyal mener jeg, at bogen i hele sin sprogtone, stil og fremstilling ligger tæt op af den klassiske fænomenologi - først og fremmest Husserl selv. Derved får man dels et godt indblik i, hvordan man tænker og formulerer sig i fænomenologien - og dels præsenteres man på en overskuelig måde for grundbegreberne og de metodiske principper. Alt sammen ledsaget af anskuelige eksempler fra mangfoldige forskningsprojekter. Derfor kan bogen også bruges som et gennemillustreret opslagsværk/leksikon ved hjælp af stikordsregister og kapiteloverskrifter.

Man kan sige, at bogen med sine otte kapitler falder i tre dele. Første del består af kapitel 1, hvori Moustakas introducerer os til den fænomenologiske metode ved at præsentere lignende forskningstraditioner: etnografien, grounded research theory, hermeneutik, empirisk fænomenologisk metode (som den her på stedet kendte Georgi har fremstillet den) samt heuristisk metode.

Kapitlerne 2 - 5 kan siges at udgøre bogens anden del, og her gennemgås fænomenologiens grundbegreber. I kapitel 2 og 3 behandles begreber og emner som intentionalitet, intuition, intersubjektivitet, bevidsthed, handling, perception, intentionel oplevelse. I kapitel 4 behandles mere indgående intentionalitet, noema og noesis, identitet og tid, det betegnende og det intuitive, det anskuelige og det strukturelle, perception og begreb. I kapitel 5 - som efter min mening er bogens bedste - og som kan læses selvstændigt om man vil - behandles, hvad jeg personligt vil kalde for den fænomenologiske metodes helt store og centrale begreber: *epoche* (d.v.s. at gøre os vore fordomme om en sag klar og gøre det bedste for at tilsidesætte disse fordomme, så vi kan åbne os for sagen selv), *den fænomenologiske reduktion* (d.v.s. at se sagen som om det var for første gang, friskt, uden fordomme, anskueliggøre, hvordan sagen fremtræder for os i bevidstheden, og dermed hvordan bevidstheden er rettet siden sagen anskueliggøres for os, som den gør), og *den eidetiske variation* (vende og dreje sagen, se den fra alle sider, finde frem til grundtræk i den måde som den anskueliggjorte/fænomenologisk reducerede sag oplevelsesmæssigt står i - den struktur af oplevelsesmæssige grundformer sagen fremstår i for os) samt *syntesen* (hvor man udfinder den mening, sagen har for én). Med den fænomenologiske metode opdager vi vores egen natur, i og med vi opdager sagens natur for os.

Moustakas beskrivelse af fokuseringsprocessen **epoche -> fænomenologisk reduktion -> eidetisk variation -> syntese** kan også være interessant for den, der ønsker en indføring i den filosofiske baggrund for den oplevelsesorienterede terapies scenariometode og ikke mindst Gendlins fokuseringsteknik.

Bogens tredje del består af kapitlerne 6 - 8 og heri vises, hvordan den fænomenologiske metode anvendes i konkrete forskningsprojekter. Kapitel 6 handler mere alment om de principper i humanistisk forskning, der sætter for at sætte sig ind i sine undersøgelsespersoners perspektiv (eller

som jeg ynder at sige: deres tilværelsesprojekter): Hvordan man forbereder sin forskning, formulerer sine spørgsmål, lokaliserer sine undersøgelsespersoner, de etiske principper, validering af data, review af relevant litteratur, metoder til indsamling af data, generel interviewguide og et interviews indledende fase samt organisering og analyse af data. Kapitel 7 handler mere specifikt om den fænomenologiske metodes anvendelse og eksemplificering af, hvordan man skridt for skridt når fra en indkredsning af forsøgspersonernes perspektiv på sagen, over en anskueliggørelse af den mening, der ligger heri og til en udkrystalisering af denne mening. Kapitel 8 handler om hvordan forskningsprojektets afsluttes og resultaterne heraf opgøres - nemlig en fremstilling af sagen, som den mening, den har for undersøgelsespersonerne.

Endelig er der i appendiks a - d en række praktiske anvisninger på, hvordan man henvender sig, når man skriver til mulige interviewpersoner, hvordan man opstiller kontrakter m.m. Specielt appendiks c er en fremragende outline for den fænomenologiske metodes fremgangsmåde skridt for skridt.

Hvor Husserl selv kan forekomme (i alt fald mig) ulideligt ævlende og - paradoksalt nok - kredsende om sagen uden at komme til sagen selv, formår Moustakas at opbygge sin bog leksikalt og gennemgå de vigtigste af Husserls (alt for) mange grundbegreber ét for ét.

2. Nogle få kritiske kommentarer om fænomenologi i almindelighed og Moustakas bog i særdeleshed.

Som sagt: alt i alt en god lille håndbog og indføring på en gang. Derfor er den anbefalelsesværdig. Det skal imidlertid ikke hindre mig i også at komme med blot et par af de kritiske kommentarer, jeg har skrevet ned undervejs (hvilket på sin side bestemt ikke bør afskrække nogen fra at læse bogen).

Moustakas anerkender ganske og aldeles Husserls opfattelse af, at den fænomenologiske metode - med Husserls egne ord - "nødvendigtvis er den universelle selverkendelses vej - først og fremmest monadisk og dernæst intermonadisk". På typisk Husserls manér siger Moustakas selv herom: "Jeg må først explicitere min egen intentionelle bevidsthed [...] før jeg kan forstå nogen eller noget som ikke hører til mig, nogen og noget der forstås ved analogi." (p 37). Valget af dette erkendelsesteoretiske standpunkt begrundes Moustakas selv indirekte med følgende psykologiske refleksion: "Min naturlige tilbøjelighed var at undgå folk, som forsøgte at instruere mig med deres facts og viden, og at gå til tingen for første gang alene. [...] Når jeg har været alene har jeg været fri til åbent at se, hvad der var foran mig." (41). Dermed taler Moustakas måske nok om betingelserne for stille og alene at kunne fokusere sit eget 1. personspektiv på en sag - men ikke om dette perspektivs *fundamentalt* intersubjektive rammebetingelser i en *fællesmenneskelig* væren.

Dette 'først-mig-selv-og-siden-dig-for-så-vidt-du-vist-nok-ligner-mig'-synspunkt er et synspunkt, der passer som fod i hose på megen gamleuropæisk og nyamerikansk individualisme og autonomisme, der endnu ikke er nået til at tænke i baner af Den Anden og i baner af *forbundethed* mellem selv og anden som grundfænomen (vi er givet ved hinanden - selv og anden kommer til *eks-istens* ved hinanden). Ikke at kunne medtænke Hin-Anden som grundfænomen kan trods intentionerne i værste fald gøre sådanne forskningsprojekter etisk blinde. Måske ville det have hjulpet hvis Moustakas snarere end at basere sig på Husserls solipisismesvangre perceptionbegreb og neutrale rettethedsbegreb i højere grad havde inddraget Heidegger og hans begreb om omsorg

som den særligt menneskelige rettethed: dette at vi kender verden (herunder os selv og hinanden) gennem den mening og betydning den har for den andens og egen eksistens.

Når det nu er en bog om metode, så savner jeg faktisk også, hvad man kunne kalde 'metodisk trouble shooting'. Når vi nu får præsenteret alle den fænomenologiske metodes dyder, så kunne det faktisk have været velkommen også at få præsenteret nogle hints om, hvad man gør, når man ikke kan få sit forskningsprojekt til at lykkes - når man f.eks. ikke rigtig kan få det der med at forholde sig til den anden som co-researcher til at fungere o.s.v. F.eks. er epoche-processen - at rense sig for fordomme, eller i det mindste at gøre sig dem klar - slet ikke så let. Noget som i øvrigt også Giorgi har beskæftiget sig med. Hvad er Moustakas undervisningserfaringer her - det ville have været godt at få noget at vide om. Endvidere er det, som Husserl trods sit supermonadiske synspunkt også er inde på, en hjælp, når man skal vende at dreje en sag (den eidetiske variation), en hjælp at gå ind i en intersubjektiv proces. Få hjælp fra andre til at se en sag fra nye sider. Hvordan gøres det uden at man kommer til tromle den anden med egne fordomme? Forbilledlighed er ikke bare at fremstille idealet i form af den strømlinede ekspertises karakteristika, men også at vise med hvilke *principper* (hvilket ikke er det samme som *regler/kalkuler*) vi andre dødelige kan gennemtænke bøvlede situationer og besværlige dilemmaer.

Tilsvarende kunne jeg i det hele taget godt have tænkt mig, at Moustakas loyalitet over for den klassiske fænomenologi også havde strukket sig så langt, at han havde foretaget en kritisk refleksion (!) over den fænomenologiske metode. F.eks. ved at referere til og tage livtag med de kritiske indvendinger, der findes af erkendelsesteoretisk art mod fænomenologien. Om ikke andet så ville han (hvad han i så fald nok ville have forsøgt) ved at gendrive sådanne udvalgte indvendinger dels kunne have gjort en 'strong case' ud af sin fremstilling, d.v.s. ladet den stå stærkere, end den står, når den blot står ganske uimodsigende, og dels ville han have hjulpet læseren til at se, i hvilket akademisk-dialogisk felt fænomenologien af i dag står.

Ikke mindst savner jeg et livtag med realismeprøblematikken: Hvordan forholder fænomenologien med dens optagethed af det, der viser sig for os i bevidstheden, og dens sætten spørgsmålet om fænomenets virkelige eksistens uafhængig af os uden for parentes sig til realismens opfattelse af verdens eksistens uafhængig af os og vores bevidsthed og vores mulighed for at komme til at erkende denne verden som sådan? En fænomenologisk metodologi bør efter min mening behandle realismeprøblematikken om ikke for andet, så for at advare mod dens udartning til solipsisme ('det centrale og eneste sikre er hvordan *jeg* oplever verden, og det eneste interessante er hvordan *jeg* er skruet sammen, siden jeg kan have den slags oplevelser'). Et ordentligt livtag med realismeprøblematikken vil - efter min mening - og så kunne placere fænomenologien hvor den hører hjemme: ikke som en almen erkendelsesteori (som Husserl og med ham Moustakas gerne vil gøre den til), men som en teori om strukturen af vort *ganske lokale* 1. personsperspektiv eller subjektive perspektiv - men under ingen omstændigheder en teori om hvordan verden tager sig ud i et objektivt perspektiv uafhængig af den enkeltes subjektive perspektiv. Når Husserl derfor siger: "for mig er verden ikke andet end hvad jeg er bevidst om [...]" så er det, hvad han nok ikke forstod og hvad Moustakas ikke gør noget for at udrede, netop et fænomenologisk udsagn om 1.personsperspektivet og dermed om hvilken mening en sag har for *mig/os*, men ikke et erkendelsesteoretisk udsagn om objektperspektivet. Om realismeprøblematikken har Moustakas faktisk kun følgende at sige (p 46): "[...] til syvende og sidst opererer naturvidenskaberne ud fra ideale principper idet de forudsætter at objekter der eksisterer i tid og rum er virkelige, *at de faktisk eksisterer*, og dog er der ikke nogen evidens for at objekter er virkelige, ud over vores subjektive oplevelse af dem." Hm!

Endelig er det altså godt nok en slags skønhedsplet, at de fleste af Moustakas for så vidt gode og fungibelt anskueliggørende eksempler er hentet fra hans egne studerendes projektforslag - så tro fanden at alle disse menneskers forskning er som snydt ud af næsen på hans forskningsdesign. Intersubjektiv afstemning mellem guru og discipel er ingen overbevisende validisering - især ikke når mesteren begynder med sig selv og dernæst konstaterer om de andre følger trop (og det kan i øvrigt også være et eksempel til skræk og advarsel om hvad der sker, når man driver standardiseringen af ph.d. uddannelsen *for* vidt i retning af mellemteknisk efterplapring af hævdvundne metoder og forskningsdesigns, hvilket *intet* som helst har at gøre med mesterlære).

Men alligevel og til syvende og sidst: ønsker man en velskrevet og loyal indføring i den fænomenologiske forsknings ideale grundbegreber, så *er* denne bog sagen. Kritiske refleksioner og brokkeriet, som i det ovenstående, kan man jo som anmelder hælde ud over hvilken som helst bog og dét gør ikke bøgerne mindre læseværdige, men er blot med til at fortælle lidt dels om anmelderen og dels om hvad forfatteren ikke har ladet bogen være om, og hvad man følgelig selv må tænke sig til eller læse sig til andetsteds.